

Lokalhistorisk forening for Gønderhald kommune

Årsskrift
1997

Aftenstur til Naturcenter Randers Fjord.

Nærværende årsskrift for 1997 er trykt i 500 eksemplarer og udgivet af Lokalhistorisk Forening for Sønderhald Kommune og Sønderhald Egnarkiv, Nørregade 5B, 8963 Auning.

Eftertryk af årsskriftet - helt eller delvis - kun tilladt med udgiverens tilladelse.

Årsskriftets tekst og illustrationer er tilrettelagt af et redaktionsudvalg bestående af Jørgen Michaelsen, Vibeke Nielsen (ansv.), Steffen Sørensen og Hanne Byriel Sørensen.

Fremstilling: Djurs Gruppen, 86 48 36 33.

Ekspedition: Helga Sørensen, Årslev, 8900 Randers, (tlf. 86 49 13 40).

ISSN 0109-4017

INDHOLDSFORTEGNELSE

Forord	3
Øster Alling i 1800-tallet	4
Polakker på Gl. Estrup	14
Ca. 1/3 af Auning by nedbrændte i 1825	21
Nekrologer	28
Årsberetning	29
Adresseliste	32

Forord

AF PETER HJULMAND NIELSEN, CHEF FOR BØRNE- OG KULTURFORVALTING

Først vil jeg takke Lokalhistorisk Forening for det store og betydningsfulde arbejde, der udføres i foreningen.

Årsskrifterne har sat fokus på mange interessante temaer i årenes løb. I år drejer artiklerne sig bl.a. om Øster Alling. Det har i de sidste år vist sig, at det er svært at fastholde butikker i Øster Alling. Alle må nu tage til andre byer og handle. Mange har nok spurgt sig selv, hvordan Øster Alling vil udvikle sig de næste mange år, og nogle har frygtet, at byen vil miste identitet og synge hen.

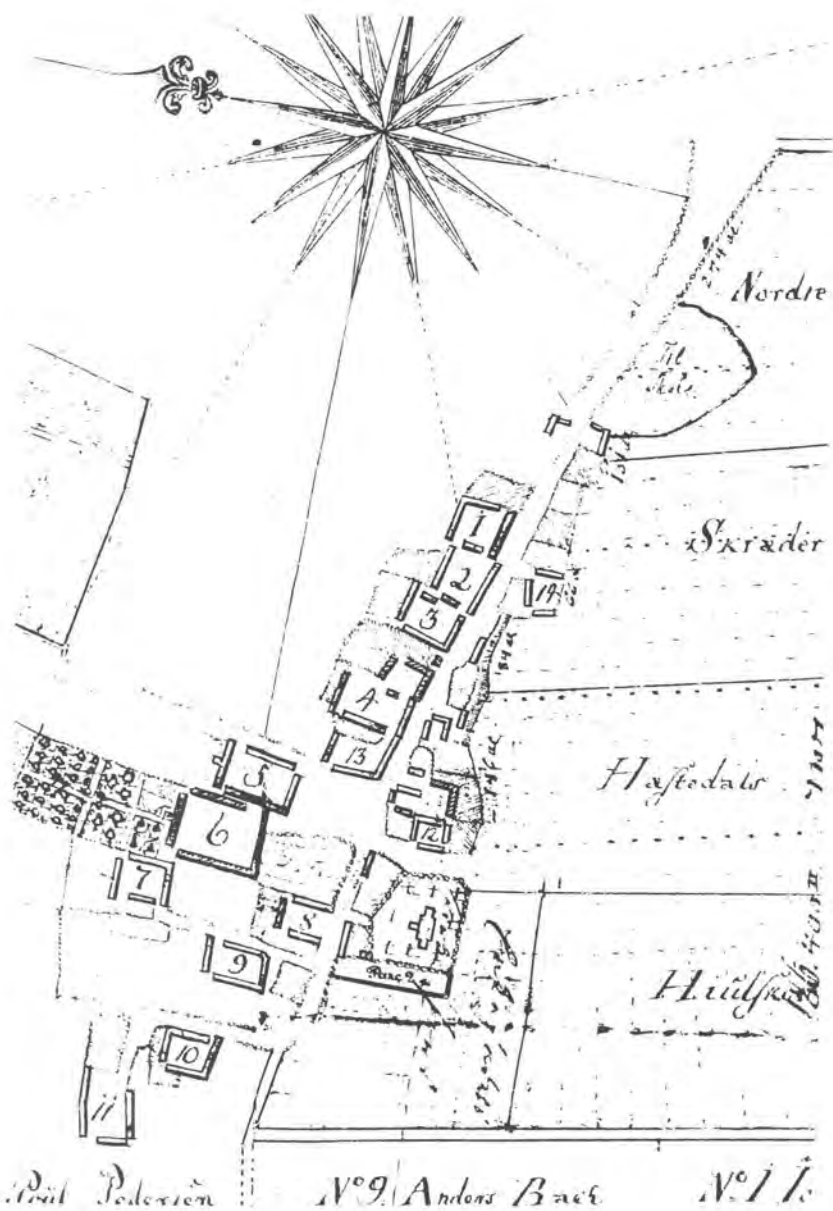
Der er nyt håb. Byen har fået en børnehave, den åbnede i november 1997. Jeg må sige, at det er helt utroligt, hvilken start, den har fået. Når jeg vover den påstand, at den kan få meget stor betydning for Øster Allings fremtid, er det grundet den interesse og støtte, børnehaven allerede har fået. Det er et særsyn i kommunalt arbejde, at man mærker så stor interesse for et nybyggeri. Allerede i byggefasen mærkede børne- og kulturforvaltningen, at børnehaven var noget særligt.

Borgerforening og Idrætsforening udtrykte i skrift og tale, at de ville støtte børnehaven på alle mulige måder. Disse foreninger var desuden med til at anbefale placeringen. I byggeperioden blev byggeriet fulgt på nært hold af adskillige borgere, og der er taget utallige billeder af børnehaven i byggeperioden. Indvielsen viste, at alle bakker op om børnehaven. Et stort antal borgere har støttet børnehaven via en indsamling af en stor pengegave. Alle foreninger har givet gaver til børnehaven. Ved etablering af legeplads stillede byens borgere med traktorer, maskiner, værktøj og materialer.

Denne børnehave bliver et samlingssted for byens børn og de unge forældre, som har slået sig ned i området. Sammen med forsamlingshuset og Idrætsforeningens klubhus danner børnehaven et hele, der understreger, at der er sket et kulturpolitisk skred i Sønderhald Kommune.

Der er al mulig grund til at ønske tillykke og udtrykke et håb om, at sammenholdet og viljen til at styrke lokalområdet, giver Øster Alling mulighed for at udviklesig - også ind i det næste århundrede.

I mit daglige arbejde på børne- og kulturforvaltningen mærkes en stigende interesse for egnshistorie. Der er flest henvendelser om f.eks. Hørning-plan-ken, Gl. Estrup og Auning Kirke. Hvert år i juni måned arrangerer Sønderhald Kommune en velkomstaften for nye borgere i kommunen. Mange tilmelder sig til en rundtur med bus i hele kommunen. Ved efterfølgende kaffebord er spørgelysten stor, og der spores klart en stigende interesse for egnens historie og kulturelle tilbud i området.

Paul Pedersen

Nº 9 Anders Bach

Nº 11

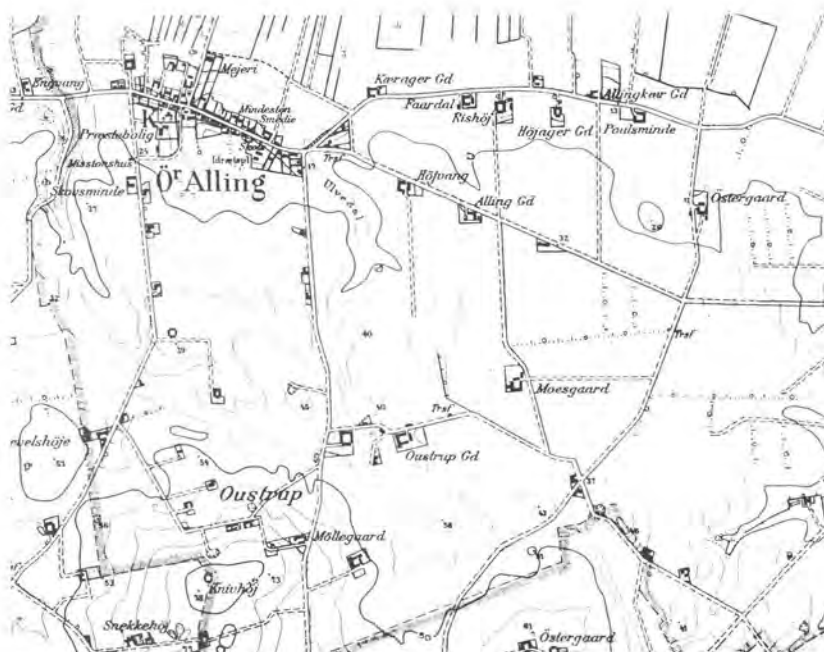
Kort over Øster Alling 1790.

Øster Alling i 1800-tallet

AF THORKILD SALLING SØNDER

Midt på Hovedgaden i Øster Alling ligger forsamlingshuset - indtil for nogle år siden på række med flere forskellige dagligvareforretninger - og rundt om forsamlingshuset ligger huse - nogle endda i 2 etager, og det så mange efterhånden, at vi næsten kan tale om det gamle - og det nye Øster Alling. Og spredt uden om selve byen ligger større og mindre gårde og andre huse, som tidligere var husmandsbrug. Men sådan har det selvfølgelig ikke altid været. Som mange andre gamle landsbyer har Øster Alling bestået af nogle få gårde og huse, der sammen med kirken, præstegården og skolen dannede et lille lokalsamfund. I slutningen af 1700-tallet, på landboreformernes tid, var der i Øster Alling 14 gårde og 9 huse, som alle lå tæt omkring et stykke byjord, kaldet Plantelandet. Alle gårde og huse med undtagelse af præstegården og skolen tilhørte Gl. Estrup, og beboerne var fæstebønder. Med landboreformerne havde den enkelte gård fået sine marker samlet, og en enkelt gård var blevet flyttet ud af byen. Husmændene havde hver fået tildelt et stykke af overdrevet helt mod syd op mod Knivhøj.

På et samtidigt kort, altså fra slutningen af 1700-tallet (med senere tilføjelser), kan vi se gårde og huse ligge rundt om Plantelandet (kun gårde er nummereret). Med undtagelse af den ene gård, som blev flyttet ud, har Øster Alling set sådan ud til op i anden halvdel af 1800-tallet, hvor overgangen til selveje og et par ildebrande satte gang i udviklingen. Omkring år 1800 var der som nævnt 14 gårde og 9 huse i Øster Alling, og der boede ca. 165 personer. I 1850 var der stadig kun

Kort over Øster Alling 1962.

14 gårde, men 10 huse og ca. 175 personer. I 1890 var der virkelig sket noget: 17 gårde, hvoraf mange lå udenfor selve byen, 34 huse eller husmandsbrug og ca. 270 personer. Også andelsbevægelsen var med til at sætte præg på Øster Alling, hvor forsamlingshus, brugsforening og mejeri kom til i slutningen af 1800-tallet. I 1844 fik alle gårde og huse nye matrikelnumre (et nummersystem, der stadig er gældende), og i vor tid har Øster Alling fået gadenavne og husnumre.

Med kortet fra 1790 og matriklen fra 1844 som vejvisere vil vi "gå en tur igennem Øster Alling" og se på, hvorledes byen ændrede sig i løbet af 1800-tallet. Sidst i artiklen er der en oversigt over gårde og huse i 1790 med matrikelnumre fra 1844 og nutidens gadenavne og husnumre.

Helt ude mod øst, før den egentlige by begyndte, lå et stykke byjord ved Ulvedalsvejen, som man kaldte Fiisbæk, og her kunne landsbyens gårdmænd og husmænd vande deres dyr. I 1800-tallets anden halvdel blev der bygget et hus her på lejet grund, som karetmager Søren Sørensen Thost i 1906 købte af bymændene i Øster Alling. Lidt nær-

mere byen lå et hus med bygninger på begge sider af vejen, som Christen Madsen havde haft i fæste. I 1870-erne overgik det til selveje. På toppen af bakken lå Bjerregård, nr. 1, som Christen Jørgensen havde haft i fæste. I 1855 havde Jens Christian Pedersen købt gården af Gammel Estrup, men inden da var Østergård blevet bygget på en del af jorden helt ude mod øst og frasolgt samme år. I slutningen af 1800-tallet blev gården Skovsminde bygget på jorden syd for byen, hvor også missionshuset blev bygget i 1896. Det blev bygget af kampesten, som var samlet på markerne rundt om Øster Alling. Overfor Bjerregård lå et hus, som Groes Rasmussen havde haft i fæste, og købt i 1865 (nu en del af idrætspladsens anlæg). Søren Frandsen havde haft gård nr. 2 i fæste, og købte den af Gammel Estrup i 1859. Nogle få år senere blev en del af jorden ude øst for byen solgt fra, og Poulsminde bygget. Gården inde i byen brændte i 1880-erne og blev genopført i byens østre ende. På brandtomten blev bygget et hus, hvor der i begyndelsen af 1900-tallet bl.a. boede en bager. Overfor, på den anden side af vejen, lå nr. 14 - en halvgård, som Christen Sørensen havde haft i fæste. Skolelærer Christensen fik skøde på gården ved en auktion i 1858. Gård nr. 3 havde Jens Sørensen Back haft i fæste, og i 1857 købte hans enke, Ane Christensdatter, gården af Gammel Estrup. I 1870-erne blev gården flyttet ud øst for byen som Allingkærgård. De gamle bygninger inde i byen blev revet ned, og et nyt hus bygget, og her havde Øster- og Vester Alling Spare- og Lånekasse, som blev oprettet 1895, i mange år til huse.

Overfor gård nr. 3 lå et hus, som Søren Nielsen Elle havde haft i fæste, Thomas Christensen købte huset til selveje i 1866, og Niels Anker Houlberg havde købmandsforretning i den vestre ende indtil Øster Alling Brugsforening i 1897 oprettede den første forretning her. I brugsforeningens forhandlingsprotokol fra 1897 hedder det: *"Den 8 Marts 1897 afholdt Øster Alling Brugsforening Generalforsamling, det vedtoges at Bestyrelsen indmelder Foreningen i 'Fællesforeningen for Danmarks Brugsforeninger' ligeledes vedtoges med 31 Stemmer mod 15 at Foreningen kommer til at eje sin egen Bygning. Det vedtoges at købe N. A. Houlbergs hus, efter de givne Oplysninger, og Bestyrelsen bemyndiges til at afslutte Handelen."* Alle fastboende kunne blive medlem, mænd som kvinder, også tjenestefolk. Gårdejere eller ligestillede skulle betale 1 kr. i indskud, husmænd med jord 50 øre, husmænd uden jord, indsiddere, enlige personer og tjenestefolk 25 øre. For at få del i brugsens eventuelle overskud skulle et medlem halvårligt have købt for mindst 40 kr., hvis man havde 2 tdr. hartkorn og derudover mindst 20 kr., hvis man havde 4 skpr. hartkorn og derudover, alle andre med undtagelse af tjeneste-

folk for mindst 10 kr. På en ekstraordinær generalforsamling i 1907 blev et forslag om at købe en grund og bygge en ny brugsforening nedstemt. I 1911 var forslaget igen på dagsordenen. I forhandlingsprotokollen lyder det: *"Den 12te Oktober 1911 afholdte Ø. Alling Brugsforening Ekstra Generalforsamling, hvor følgende vedtoges: Det bestemtes at bygge en ny Brugsforening og Bestyrelsen skal til næste Generalforsamling sørge for at faa Tegning og Overslag i Orden".* Og ved den efterfølgende ordinære generalforsamling 14. november 1911 *"Brugsforeningens Bygning vedtoges med 33 Stemmer mod ingen"*. Den gamle brugsforening blev solgt for 1800 kr.

Øster Alling

Mellem gård nr. 3 og 4 lå skolen, hvor den nye kirkesanger og skolelærer Niels Wisti Christensen boede sammen med den tidligere skolelærers gamle enke. I midten af 1800-tallet havde Øster Alling fået en ny skole, som kom til at ligge ved siden af den gamle. Sogneforstanderskabet solgte i 1844 "den gamle skolebygning med haugeplads" til Søren Ernst Klessen. Senere - selv efter at matrikelnumrene var blevet indført - blev det handlet som "6 fag hus med grund". Skolelæreren havde i forbindelse med landboreformerne fået tildelt et stykke jord

ude øst for byen, beliggende i vejgaflen mellem Ring- og Auningvejen, samt et stykke jord på Vester Alling mark. (Øster Alling fik i 1919 sin tredje skole, som blev bygget i den østlige ende af byen.) Gård nr. 4 havde Søren Espensen haft i fæste, og i 1854 købte hans søn Anders Sørensen, kaldet Ajs Espensen, gården af Gammel Estrup. På en del af jorden ude øst for byen blev Højagergård bygget i slutningen af 1800-tallet. Overfor gård nr. 4 lå 2 huse. Det ene, som lå lidt fra vejen, havde væver Simon Pedersen haft i fæste, og i 1861 blev det købt af Marie Klæstrup, barnebarn af en tidligere præst i Øster Alling. Her boede i slutningen af 1800-tallet slagter Kristen Nielsen, og Øster Alling telefoncentral havde senere i mange år til huse her. Det andet hus, som lå helt ud til vejen, havde Peder Nielsen Hald haft i fæste, og i 1866 blev det købt af Jens Niensens enke.

Søren Rasmussen Thosti havde haft gård nr. 13 i fæste, og i 1868 købte Søren Christian Jensen gården af Gammel Estrup. Gården, der var en halvgård, blev revet ned i 1912, og den nye brugsforening blev bygget her. På en del af jorden mod nord ved vejen til Liltved blev Øster Alling Andelsmejeri bygget i 1890. Overfor gård nr. 13, var der en stikvej og et lille stykke byjord med et hus, som Niels Sørensen Mare købte af bymændene i 1875. I 1917 købte Øster Alling Sygeplejeforening huset som bolig for en hjemmesygeplejerske. For enden af stikvejen lå enkesædet, kaldet "Stossidommen", som tilhørte præsteembedet. Det var i flere perioder lejet ud til private, og i 1899 solgtes enkesædet eller forpagterbolig, som det nu kaldtes, til forpagter V. G. S. Brask. Langs med den lille stikvej, med gavlen over mod gård nr. 13, lå et hus, som Christen Andersen havde haft i fæste, og købt af Gammel Estrup i 1855.

Mellem gård nr. 13, 5 og haven til nr. 6 lå et stort stykke byjord, kaldet Plantelandet. En del af Plantelandet var allerede i 1867 blevet lejet ud for en 50-årig periode til murer Mogens Sørensen og bebygget. I 1900 overtog skrædder Jakob Vittrup Sørensen huset, og i 1906 købte han det. I 1888 fik Øster Alling sit forsamlingshus, som også blev bygget på en del af Plantelandet. I forhandlingsprotokollen fra vinteren 1887-88 står der: *"Det har ved mange Lejligheder vist sig, at vi her i Kommunen har manglet et Hus, hvor vi kan gaa sammen for at tale om een og anden Sag. Ved en samling af Østeralling Mænd igaar blev det derfor vedtaget, at vi allerede til Foraaret vil bygge et Forsamlingshus, som saa kunne benyttes til alt fornødent, nemlig Foreningsmøder, Afholdsmøder, om Skøttesagen, de saakaldte Legestuer og det mere. Renten af Byggesummen kan ikke blive mere end hvad vi plejer at give Aarlig alene til legestuer. Bygningssummen menes at skulle*

laanes paa Actier og tilbagebetales omkring ved 10 Aar. Ved Mødet blev der strax tegnet 800 Kr. men der vil behøves i alt 1600 Kr." Aktierne kostede 10 kr. stykket, og der blev tegnet for i alt 1750 kr.

Thomas Nielsen havde siden 1851 haft gård nr. 5 i fæste, og i 1857 købte han den af Gammel Estrup. Gården brændte i 1855 sammen med præstegården og nogle af udbygningerne til nr. 7. I Randers Avis, torsdag den 2. august 1855 kunne man læse følgende: "*I Tirsdags Eftermiddag Kl. 1 opkom Ild i Præstegaarden i Østeralling. Denne samt Sognefoged Thomas Nielsens Gaard, der ligger tæt ved, nedbrændte aldeles, samt endvidere nogle Fag af Udhusene i Anders Christensens Gaard, der ligeledes ligger lige tæt ved Præstegaarden. I Præstegaarden brændte næsten al Indbo samt 2 Sviin. Hos Sognefogden blev det meste Indbo reddet. Om Aarsagen til Ildens Opkomst er endnu Intet oplyst.*" Gården blev genopført på samme plads, men rykket lidt mod nord, og i 1860-erne blev der opført en aftægtsbolig syd for gården op mod Plantlandet. I slutningen af 1800-tallet blev jorden delt, og gården Rishøj blev bygget ude øst for byen.

Præstegården, nr. 6, var den største gård i Øster Alling - godt 10 tdr. hartkorn mod de største bøndergårde på 6 (iflg. matriklen 1844). Som den eneste gård havde præstegården fået samlet næsten al sin

jord på et sted, syd for byen mellem de to veje til Oustrup (Skovsmindevej og Oustrupvej). Præstegården brændte, som nævnt, i 1855, og pastor Jørgen Tørsleff har noteret følgende i kirkebogen: *"År 1855 d. 31. Juli afbrændte den gamle Øster Alling Præstegaard saa pludselig og aldeles, at ikke en Bog blev reddet, hvorefter nærværende Kirkebog er afskrevet efter kirkesangerens. Den nye Præstegaard, som efter Brandloven maatte udslyttes fra dens lune og heldige Beliggenhed i Byen, blev ei fuldført før Efteraaret 1857".* Alle præstens papirer og bøger brændte altså, og da kirkebøger indtil 1814 kun blev ført i et eksemplar og opbevaret hos præsten, gik alle dens oplysninger tabt. På biskoppens foranledning forsøgte man at genskabe noget af det tabte, og i et samtidigt dokument lyder det: *"1856 d. 6. Juni var mødt Provsten for Sønderhald m. fl. Herreder Stochholm for i Forening med Sognepræsten og Kirkesangeren i Følge Biskoppens Skrivelse af 19. Febr. 1856, at modtage Oplysninger af de ældre Medlemmer af Øster- og Vester Alling Menigheder til Supplering af den ny Kirkebog, der er affattet i Stedet for den ved Branden...- Samtlige Personer af Mandkjøn i bemeldte Sogne over 35 Aar havde modtaget Paalæg fra Amtet igjennem Herredsfogden og Sognfogden til i Dag at give Møde i forberørte Anledning."* Den nye præstegård blev bygget syd for kirkegården som en stor firelænget gård, der i brandforsikring blev vurderet til 9840 rigsdaler. (Til sammenligning blev et ombygget, firelæget husmandsbrug samtidig vurderet til 1450 rigsdaler). Stuehuset var på 18 fag og 16 alen dyb, og det var indrettet således: 2 gæsteværelser, studereværelse, entre, dagligstue, havestue, spisestue, sovekammer, børnekammer, jomfrukammer, spisekammer, køkken, gang, folkestue, pigekammer og skolestue. (I 1949 fik Øster Alling sin nuværende og tredje præstegård, og af den gamle er der nu kun en nyere forpagterbolig tilbage.) Pladsen, hvor den nedbrændte præstegård havde ligget midt i byen, blev i 1858 solgt til Søren Pedersen som 3 parceller, der alle blev bebygget.

Gård nr. 12 - en halvgård - havde Rasmus Rasmussen i nogle år haft i fæste men købte til selveje i 1867. Overfor præstegårdshaven, langs vejen, lå et hus, som væver Jens Christian Rasmussen havde haft i fæste, og som Rasmus Jensen i 1880 købte af Gammel Estrup (nu parkeringsplads). Gård nr. 8 var en såkaldt halvgård, som Matthies Nielsen havde haft i fæste. den blev omkring 1860 købt til selveje, og i slutningen af 1800-tallet blev jorden delt og lagt sammen med bl.a. gård nr. 7 og en gård i Oustrup. Overfor gård nr. 8, til højre for opkørslen til kirken, lå landsbysmedien, hvor Peder Jensen Smed, og efter ham sønnen, Jens Pedersen Møller, boede. I 1858 købte Jens Pedersen Møller huset til selveje (nu parkeringsplads).

1790	Matriklen 1844	Gade og husnr.
Byjord, Fiisbæk	nr. 30	Hovedgaden 1
Et hus	nr. 22 (Christen Madsen)	Hovedgaden 15
Gård nr. 1, Bjerregård	nr. 6	Hovedgaden 16
Et hus	nr. 21 (Groes Rasmussen)	En del af idrætspladsens anlæg
Gård nr. 2	nr. 14	Hovedgaden 20, ny gård : Hovedgaden 6
Gård nr. 14	nr. 15	Hovedgaden 21
Gård nr. 3	nr. 3	Hovedgaden 22
Et hus	nr. 23 (Søren Nielsen Elle)	Hovedgaden 23-25
Den gamle skole Skolen	nr. 2	Hovedgaden 24 Hovedgaden 26
Gård nr. 4	nr. 4	Hovedgaden 30
Et hus	nr. 16 (Simon Pedersen)	Hovedgaden 27
Et hus	nr. 18 (Peder Nielsen Hald)	Hovedgaden 31
Gård nr. 13	nr. 13	Hovedgaden 32, Mejeriet:
		Ådalsvej 14
Byjord	26x (Niels Sørensen Mare)	Hovedgaden 33
Præsteenkesædet	nr. 1b (senere 1h)	Lillegde 1
"Stossidommen"		
Et hus	nr. 17 (Christen Andersen)	Hovedgaden 35
Byjord,	nr. 29 (Mogens Sørensen)	Vangen 1
Plantelandet	nr. 31 (Forsamlingshuset)	Hovedgaden 34
Gård nr. 5	nr. 5	Ådalsvej 3, Aftægtsbolig: Vangen 2
Gård nr. 6, præstegården	nr. 1	3 nye parceller: Hovedgaden 36, Hovedgaden 38a-b og Engdraget 1, forpagterboli- gen: Elmelundsvej 7
Gård nr. 12	nr. 12	Hovedgaden 37 a
Et hus	nr. 20 (Jens Christian Rasmussen)	Parkeringsplads
Gård nr. 8	nr. 8	Hovedgaden 40
Et hus	nr. 19 (Peder Jensen Smed)	Parkeringsplads
Gård nr. 7, Løjkjær	nr. 7	Toftagervej 4
Gård nr. 9	nr. 9	Toftagervej 1
Gård nr. 10, Moesgård	nr. 11	Moesgårdvej 4
Gård nr. 11, Vestergård	nr. 10	Hovedgaden 50 a

Oversigt over gårde og huse i 1790 med matrikelnumre fra 1844 og nutidens gadenavne og husnumre.

Lidt fra vejen lå Anders Christensens fæstegård, nr. 7, kaldet Løjkjær. I 1855 brændte avlsbygningerne sammen med præstegården. De blev genopført, og i 1858 købte Anders Christensen gården af Gammel Estrup, og senere også en del jord fra gård nr. 8. Allerede i 1859 blev en ny gård bygget på en del af jorden syd for byen, og senere gårdene Fårdal og Alling gård ude øst for byen. Gård nr. 9 havde Peder Andersen haft i fæste, og omkring 1860 købte han den af Gammel Estrup. En del af jorden ude øst for byen blev senere solgt til gården Højvang, som blev bygget der. Gård nr. 10 blev i begyndelsen af 1800-tallet revet ned og genopført sydøst for byen og kaldet Moesgård. Niels Rasmussen havde haft gården i fæste, og i 1868 købte Niels Knudsen den af Gammel Estrup. Det var meningen, at gård nr. 11 skulle have været flyttet ud af byen, men gårdmanden var ikke rigtig glad for det; det hedder i et samtidigt dokument: "...men da bemeldte Poul Pedersen er en gammel Mand og har en ældre og meget svagelig Kone, ønskede han at maatte undgaae at udflytte...". Gård nr. 11, kaldet Vestergård, blev altså liggende inde i byen. I 1852 havde Henrik Christensen fået gården i fæste, og i 1868 købte han den af Gammel Estrup. I slutningen af 1800-tallet blev den jord, som ligger øst for byen solgt fra, og Kæragergård opført.

Kilder: Kort over præstegården jorder, 1790. Matriklen 1844. Skøde-panteprotokoller. Kirkebøger. Forsamlingshusets forhandlingsprotokol. Brugsens forhandlingsprotokol. Folkefortællinger m.m.

Marie Glavinsky fik i april 1917 taget sit billed hos Dörge. Hun var på det tidspunkt på Ingerslevgård i Rougsø Herred. Denne gård var blandt de gårde, som modtog de første polske landarbejdere i 1892. (Rougsø Arkiv)

Polakker på Gl. Estrup

AF BIRTHE BRANDT JENSEN

Et stykke fra Dansk Landbrugsmuseum, ved drivhusene, ligger det såkaldte Polakhus. Det fungerer i dag som magasin for alt muligt skrammel. For vinduerne er der sat brædder, huset er ikke vedligeholdet og dets fremtid er usikker.

At huset benævnes Polakhuset er et bevis for, at der var polske landarbejdere på Gl. Estrup, som der var på andre gårde. Polske landarbejdere blev i stort antal hvervet til arbejde i Danmark fra begyndelsen af 1890'erne op til 1929. Disse arbejdede oftest i roerne.

Polske sæsonarbejdere forbindes som regel med Lolland-Falster og arbejdet i sukkerroemarkerne. Og det er rigtigt, at flertallet kom til den egn. Det påfaldende er imidlertid, at en gruppe polakker kom til en række større gårde på Djursland 1892, året før de polske roepiger blev hentet til Lolland-Falster.

I sidste halvdel af 1800'erne skete der i dansk landbrug en gennemgribende omlægning af produktionen: fra kornavl til kvægavl og dyrkning af industriafrøder. I løbet af 1870'erne var Gl. Estrup også gået over til denne form for landbrug med hovedvægten lagt på malkekvæg. Ved århundredeskiftet var besætningen på 140 køer og ca. 400 svin. Der blev dyrket foderroer til den store besætning, og det krævede en del ekstra mand i sæsonen. Gl. Estrup havde i mange år anvendt udenlandsk arbejdskraft. Godset havde i perioden 1855 til 1906 flere svenske arbejdere, dog er der i perioden 1891 - 1900 ingen svenske arbejdere fundet registreret, men det må formodes, at godset også i denne periode havde fremmede arbejdere - men hvilke? (1.)

For gårdene på Djursland så roehøsten ikke alt for godt ud i 1892. Vejret havde været dårligt med megen regn og kulde, og flere steder havde man været nødt til at plante påny. Og der var mangel på folk til udtyndning, hakning og senere optagning. Fra artikler i de lokale aviser kan vi uddrage følgende; at en kreds af godsejere på Djursland henvendte sig til det randrusianske fæstekontor og bad dem indfor skrive polske landarbejdere. Vi ved ikke, hvem der tog initiativ til denne kontakt. Måske var det Dinesen, som ejede Katholm og Stensmark. Han forsvarede i august måned 1892 brugen af polske landarbejdere i Grenaa Avisen.

På et tidspunkt i løbet af juli måned 1892 kom en gruppe på 52 polakker, hvoraf nogen fik beskæftigelse på Holbækgård, Ingerslevgård og Estruplund i Rougsø Herred og Johannelund og Sorvad i Sønderhald Herred og på gårdene Stensmark, Benzøn og Christiansminde ved Grenå. Fæstekontoret var også ansvarlig for anbringelsen af 3-4 polakker på en gård ved Nyborg.

De lokale aviser blev hurtigt opmærksom på tilstedeværelsen af polske landarbejdere; med deres for danskere set aparte påklædning vakte de hurtigt opmærksomhed. Demokraten, med basis i Århus, Randers Dagblad og Randers Folketidende som var stærkt kritiske over for denne indførselsforanstaltning og fremlagde de sædvanlige holdninger om, at indførelsen af udenlandske arbejdere var løntrykkeri, omtalte den dårlige behandling, som polakkerne visse steder var udsat for (fra gårde både ved Nyborg og på Djursland "deserterede" polakker). Grenaa Folkeblad var på sin side positivt indstillet, for der var jo mangel på landarbejdere, og polakkerne var skikkelige og intelligente folk. Men hvis de var intelligente, spurgte Demokraten, hvorfor fandt de fleste sig så i dårlig løn og ringe arbejdsforhold. Avispolemikken var kort og heftig - mindre end to måneder varede den. Gruppen på de 52 polakker blev næppe opfattet som en reel trussel, men de socialdemokratiske aviser opponerede snarere imod det faktum, at udenlandske arbejdere blev hvervet i en tid med stor arbejdsløshed på landet. (I Tidsskrift for Landøkonomi for 1892 ff beskrives vanskelighederne med at skaffe arbejdskraft)

De polske landarbejdere på den vestlige del af Djursland har kun efterladt sig få spor. I "Protokol for udstedte Opholdsbøger over Sønderhald, Rougsø og Ø. Lisbjerg Herreder 1875-1903" er to grupper polakker registreret; den første på 10 i juli - september 1892. Der er grund til at antage, at denne gruppe var den del af den i aviserne omtalte 52 personer store gruppe, idet registreringen fandt sted kort

tid efter, at disse skulle være indrejst, den anden gruppe på 9 polakker er registreret i 1897, de fik alle arbejde på Skårupgård ved Todbjerg.

For Gl. Estrups vedkommende finder vi de første registrerede polakker hos "Herredsfogden i Sønderhald, Ø. Lisbjerg og Rougsø Herreder. Pasjournal 1902-1920" (hvor det på 1. side angives, at denne "autoriseres som til- og afgangsprotokol for Fausing Sogn"). Her er en (og den eneste) gruppe registreret i 1905, hvor Gl. Estrup modtog 10 polakker. Og i 1919 ankom en polsk kvinde i august fra Langeland og rejste igen i november samme år.

Ifølge Polakloven af 1908 skulle polakker anmeldes hos politimyndigheden inden 4 dage, man kan derfor undre sig over, at der ikke findes flere registreret, idet der ved denne polaklov kom strengere regler. Ifølge de fundne protokoller skulle der i perioden 1875-1920 være indrejst 3 polske grupper til den vestlige del af Djursland. Det antages, at andet materiale er blevet destrueret. En gennemgang af sognefogedarkiverne fra 68 sogne på Djursland viste således, at der til landsarkivet kun var indleveret tyende protokoller fra de sytten.

Kirkebogen for den katolske menighed i Randers giver et billede af polakkernes mærkedage. Her er opført fødsler, bryllupper og begravelser. Men Kirkebogen kan ikke give et fyldestgørende billede, den må betragtes som et supplement. I enkelte tilfælde kan polakkerne have frekventeret den katolske kirke i Århus eller brugt den omreisende katolske præst. For følgende år er opgivet fødsler blandt polakkerne på Gl. Estrup: 1912, 1914, 1917, 1918 og 1920. En kuriøs ting er, at der i 1918 blev født tre drenge og to piger (hvoraf den ene døde tre måneder senere). I 1918 og 1919 rejste der ingen polakker ind i Danmark p.g.a. krigen, så de polakker, som forøgede folkeholdet på Gl. Estrup, havde altså overvintret fra 1917, det må have været en kold vinter, hvor man tilsyneladende søgte varmen hos hinanden. I Kirkebogen er ofte registreret børnefødsler, hvor faderen er ukendt, eller hvor en polak eller dansker er udlagt som barnefader. Det påfaldende ved de registrerede børnefødsler på Gl. Estrup er, at både faderen og moderen er nævnt ved navn, og de er i alle tilfælde polske. En undtagelse fra dette er et tilfælde i 1920, hvor en ung polsk pige satte sit barn i pleje. Dette barn hed Frands Poulsen, hvilket kunne tyde på at faderen er dansker, men barnets fødsel er ikke registreret i Kirkebogen. En anden mulighed er, at plejefamilien har fordansket hans navn. (3.) Samme år, 1918, fandt to bryllupper sted på Gl. Estrup, så det var et begivenhedsrigt år for polakkerne. Der var noget at fejre, også installationen af elektrisk lys i oktober måned.

Arbejdere på Gl. Estrup ved æresport i anledning af forpagterens datters bryllup omk. 1916. Nr. 5 og 7 f.v. er polske landarbejdere. (Auning Arkiv)

Men glæder er kun en del af livet, sorg en anden; som sagt døde et barn i 1918, og i 1911 døde også et barn. Det er vanskeligt at tyde, hvorvidt der i Kirkebogen står "3 mdr." eller "3 aar", der er ikke registreret en fødsel dette år, så det mest nærliggende at antage, at barnet var 3 år snarere end 3 måneder. I 1915 døde endnu et barn på Hornslet Sygehus kun to uger gammel. De tre børn blev alle begravet på kirkegården i Auning. I 1916 døde en polsk kvinde, 24 år, på St. Joseph Hospital i Randers. Hun blev begravet på den katolske kirkegård i Randers.

Folketællinger, der blev foretaget med omk. 5 års interval og om vinteren, kan ikke fortælle meget om polske landarbejdere, netop fordi tællingen skete om vinteren, hvor polakkerne oftest var rejst hjem til Polen.

Kun en enkelt familie på otte medlemmer er dog fundet registreret på Gl. Estrup i 1911. Denne familie skal vi senere vende tilbage til. I enkelte bøger findes omtale af polakker på Gl. Estrup, således i 1908, hvor det nævnes, at der er tolv polakker og i 1920, hvor den førømtalte pige satte sit barn i pleje. (4.)

I følgende år 1905, 1908, 1910-12, 1914-20 er det sikkert, at der var polakker på Gl. Estrup, men det må formodes, at der tidligere end 1905 og også i de år, hvor der ikke er fundet polakker registreret, må have været polakker på Gl. Estrup. De offentlige protokoller er enten ført meget lemfældig, når man tager i betragtning, at kun tre polske

grupper skulle være indrejst fra 1875 til 1920. Med den såkaldte polaklov fra 1908 skulle polske landarbejdere registreres. Manglende kilder skyldes antagelig, at materiale fra herredfogedembederne er blevet destrueret. En gennemgang af "Større Gårde" for 1908, viser at mange gårde havde polske landarbejdere, enkelte steder op til 15 personer, og de er ikke fundet noget steds i de offentlige arkivalier.

Polakhusets byggeår er anslået til at være 1902. Der er fundet en brandforsikring fra 1918, hvor huset benævnes "Polakhuset". Dette år installeres lys. Polakhuse blev ofte bygget af dårligt materiale, fordi de ikke var beregnet til beboelse om vinteren, men derfor kunne de i efterårsmånederne godt være kolde. Undtaget herfor er polakhuset ved Gl. Estrup, som er bygget af solide mursten, og taget er belagt med pap, hvilket var normalt for byggestilen dengang. Husets indretning fremgår af brandforsikringen; der er til beboelse to værelser, køkken, spisekammer og brændeovn. Der er bræddeloft overalt undtagen i brænderummet og cementgulv med undtagelse af de to værelser, hvor der var bræddegulv. Der var to kakkelovne og et komfur. Huset var i alt på 66 m². Netop det år fandt to bryllupper sted og fem børn blev født på Gl. Estrup, så der har været trængsel i det lille hjem, medmindre polakkerne har været fordelt i flere huse.

Den tidligere godsejer Holck Gregersen fortalte, at under pløjningen af en mark "langt ude" mod Drammelstrup var mursten dukket op. Det var engang i 1950'erne. Forvalteren Frode Mogensen havde da fortalt ham, at murstenene stammede fra polakhuset, der havde stået derude. Ifølge Gregersen havde "Polakhuset" ikke huset polakker, men derimod staldfolk, fordi stalden på det tidspunkt lå, hvor det nuværende Besøgsmagasin ligger. Frode Mogensen har bekræftet dette og mener, at polakhuset nok på et tidspunkt har huset en eller flere polakker, men at dette hus normalt blev brugt til daglejere. Polakkerne skulle som sagt have boet i det nu nedlagte hus ud mod Drammelstrup og efter sigende i to huse, der lå i Nørrekærskoven. Huset benævnes "Polakhuset" i 1918, hvor det muligvis blev beboet af polakker, fordi de overvintrede der, og de andre huse kan have været for trange til så mange mennesker i længere tid.

Og hvem var disse polakker? Atypisk synes det at være en mere ligelig fordeling af kønnene. I 1905 består den i Pasjournalen registrerede gruppe af 6 kvinder/piger og fire mænd. En polsk familie dukker op i kilderne tre år: ægteparret Anton og Katarin Felisiak fra den russiske del af Polen besluttede sig for at prøve lykken i Danmark. Med fire

børn fra tre måneder til seks år ankom de i foråret 1905 til Gl. Estrup. Her fandt Katarin arbejde i roemarkerne og Anton blev beskæftiget ved forefaldende arbejde rundt på gården og i stalden.

Anton og Katarin kom sammen med otte andre polakker. De skilte sig ud fra resten af gruppen ved at være betydelig ældre. De var henholdsvis 38 og 32 år, de andre var mellem 16 og 21 år. De har muligvis fungeret som forældreerstatning for de unge polakker. Som hovedregel var polske landarbejdere meget unge. Anton og Katarin var derfor atypisk for gruppen af polakker. De var sene "fremmedarbejdere", men det må formodes, at de tidligere har arbejdet som sæsonarbejdere, muligvis også på Gl. Estrup.

I hvert fald vender de tilbage. Vi finder dem igen på Gl. Estrup i 1908, hvor Katarin føder det femte barn, den første søn, som døbes Dydaka. Det vides ikke, om Anton og Katarin i de mellemliggende år er kommet tilbage for at arbejde i sæsonen.

Grunden til at vi finder dem registreret i 1905 kunne være, at det var første gang, de fik udstedt en opholdsbog. Ved første indrejse skulle der udstedes en opholdsbog. Derefter kunne vedkommende rejse ind igen og har måske ikke fundet det nødvendigt eller for besværligt at lade sig registrere for et par måneders ophold.

I 1911 finder vi atter familien på Gl. Estrup, denne gang i Folketællingen. Der er nu seks børn, Foruden Dydaka, som i Folketællingen kaldes ved sit kælenavn Edck (Alment polsk at ændre fornavn) blev pigen Jenny født i juli 1910, også på Gl. Estrup. Dydakas fødsel er fejlagtig opgjort til november 1909. Da Folketællingen er opgjort i januar/februar, ses det at familien overvintre på herregården. Måske var det for besværligt at rejse hjem med seks børn eller de havde besluttet at blive boende i landet, men i så fald, hvor er deres efterkommere? Hvad blev der af Anton og Katarin, deres fem døtre Katarin, Marie, Wiktoria, Wada, Jenny og drengen Dydaka med kælenavnet Edck.

Noter:

1. Vedr. de svenske arbejdere: "Hanne Gøjl: Svenskere i Fausing Sogn" i Lokalthistorisk forening for Sønderhald Kommune Årsskrift 1983.
2. I Tidsskrift for Landboøkonomi fra 1892 og årene fremover beskrives vanskelighederne med at skaffe arbejdskraft til landbruget.
3. Nationalmuseet. Herregårdsliv. Beretning fra århundredeskiftet. Bind 8. 1982
4. Ibid. og La Cour: Større Gårde, 1908.

Ca. 1/3 af Auning by nedbrændte i 1825.

AF EJNAR THUESEN JOHANSEN I SAMARBEJDE MED ELSE LUND.

"Et fruentimmer og nogle husdyr indebrændte."

I forbindelse med undersøgelser i kirkebøgerne af de høje børnedødelighedstal for 100-200 år siden, i særdeleshed omkring de mange epidemier hvor over halvdelen af børn døde inden for det første leveår, stødte jeg tilfældigvis på en mere sørgelig begivenhed i Auning bys historie.

Den 12. juni 1825 døde det 5 måneder og 12 dage gamle uægte barn, Jens, søn af den natten mellem 16. og 17. maj indebrændte Mariane Sørensdatter og udlagte barnefader, Jørgen Jensen Baare. Går man tilbage i kirkebogen til 17. maj, finder man berettet, at den 21-årige Mariane Sørensdatter, datter af Søren Hyrde Nielsen, indebrændte og omkom i luerne sørgeligen ved den ulyksalige ildsvåde, som natten mellem 16. og 17. maj opstod i Auning, hvor to gårde og fire bosteder også blev flammernes bytte. Vinden var svag og fra sydlig retning, hvilket forhindrede, at ilden bredte sig til de mod nord og vest liggende ejendomme. De nedbrændte ejendomme beboedes af Jens Peter Andreasen, Søren Hyrde Nielsen, Jens Mortensen, Palle Pedersen, Søren Rasmussen Kok, Søren Ladefoged og Chresten Schou, Skovridergården. Når overskriften antyder, at ca. 1/3 af byen nedbrændte, lyder det meget voldsomt, men ifølge et matrikelkort fra omkring den

tid var der kun 18-20 bebyggelser i Auning. For nærmere at klargøre, hvor de nævnte ejendomme lå, ser vi på retshandlingen. Denne, som senere skal omtales nærmere, foregik i det af branden truede, men reddede skolehus. Dette findes endnu; det er den smukt bevarede idyl kaldet "Bette-bø" for enden af Juulsgårdsvej. Som det gamle kort viser, lå der netop 6-8 beboelser i området omkring skolen, nuværende Juulsgårdsvej og Juulsgade, placeret på begge sider af den gamle Grenå-Randers landevej, der udgik fra den øverste del af Lyngroden, direkte vest for Aage Allermanns ejendom og videre ad den nuværende grusvej umiddelbart nord for Skovdalsvænget og boligkvarteret på Enighedensvej; videre ad smøgen syd for Kaj Kempels hus. Derfra gik vejen ad Kirkevej og fra parkeringspladsen skråt over mod cafeteriet og videre gennem Gammel Estrup Møllegård og den gamle træbro ved Å-huset.

For nærmere at belyse selve brandkatastrofen søgtes på Randers Lokalhistoriske Arkiv i avisen. Dengang var der kun eet dagblad, Randers Amtssavis. Den omtalte dog ikke branden de nærmeste dage. Først lidt senere kunne man finde følgende annonce om indsamling til de skadelidte, som her bringes i facsimile:

Auning Bye, under Ståmhuset, Estrup, opkom Nat-
ten mellem den 16. og 17de d. M. pludselig, Ildbrand,
hvorved i et Øieblik 2 Gaarde, og 4 Huse afbrændte. Et
Følentsnummer, som havde et spæd Barn, indebrændte, og
Vedstenobæren, meget forbrændt, forlod nogen Huset med
Barnet. Foruden hende bleve 3 Mennesker ligeledes slemt
forbrændte og 1 forslaaet. 1 Hest, 1 Koe, 2 Gaar og 2 Lam,
samt et Mestle af Væbørnes Indbyggere, blev forindevælt
Ildens hurtig tagende Overhaand, og saa, et Nøv for Luerne.
Disse stakkets Folk, der saaledes med eet bleve berø-
vede næsten Alt, antraabe godgjørende Mennesker om Under-
støttelse i deres virkelig meget betragtelssværbige Forsatning.
Hvad Nogen vil give dem, enten i Wahre eller Penge, Stort
eller Lidet, vil taknemmelig blive modtaget og samvittig-
hedsfuld udbetalt af Undertegnede.

Fausling og Estrup, den 18de Mai 1825.

Brandt,
Sognepræst.

Møller,
Forvalter.

I den videre søgen efter oplysning om den skæbnesvangre situationen forsøgte Else Lund at finde sagen i retsprotokollen. I fællesskab fandt vi ud af, at den skulle søges under Gammel Estrup birk. Protokollen var selvfølgelig ført i datidens sprogbrug og med gotisk håndskrift. Else var nærmest ekspert i at læse denne. Det har hun bevist ved at afskrive sagen i moderne skrift, men med datidens sprogbrug. Sagen er indført således: "Anno 1825 den 24. maj indfandt birkedommer i Estrup birk, Stadfeldt fra Randers med vidnerne **Jens Levering** og skolelærer **Jens Kondrup**, begge af Auning, sig udi bemeldte Auning by for der at holde undersøgelsesforhør betræffende den ildsvåde som om morgenen den 17. dennes overgik en del bygninger i Auning by, hvorved en fæstegård, Skovriderboligen og fire huse ganske blev lagt i aske. Ved forretningen var tilstede stedets branddirektør Dinesen og Estrup gård og godsforvalter, krigsråd **Møller**, hvilken første fremlagde den i dag, her på stedet optagne prælemenare undersøgelsesforhør, som blev modtaget og vedhæftet, hvorved brandlidte husmand **Jens Peter Andreasen**, kone og mor, hvoraf manden og hans mor mødte i skolen, hvor forhøret blev foretaget, medens konen, som har fået forbrændt foden, ligger i næste gård og kunne ikke komme.

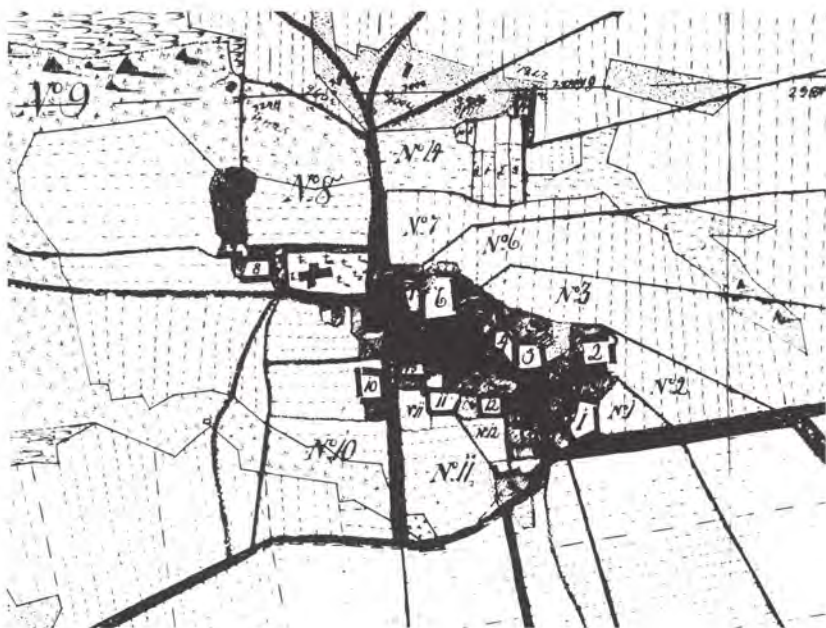
Bemeldte Jens Peter Andreasen fremstod og efter at det, af branddirektøren optagne præliminær forhør, for ham var oplæst, vedgik han i et og alt sames indhold som sandfærdig, som han, når påkæres vil edfæste. Mandens kone, hvortil retten forføjede sig, gentog i et og alt hendes forhen, i denne sag afgivne forklaring, med tilføjet, at hun ikke vidste videre til oplysning, lige som hun og anbød sig til, når påkæredes, at beedige hendes udsagn. Igen fremstod mandens mor, **Mette Marie Jensdatter**, hvilken ganske uden forandring beholdt sig til det, hvad hun har forklaret under forhøret med tilføjende, at hun ikke vidste videre til sagens oplysning at angive, hvilket alt hun var redebon til, når påkrævedes, at edfæste.

Dernæst forføjede retten sig til **Søren Hyrdes kone Ane Marie**, hvilken, tillige med en datter og dennes spæde barn, beboede det ved Jens Peter Andreasen og i samme længde, nærmest liggende hus. Manden var ikke tilstede, men tjener denne sommer på Estrup og datteren med dennes barn var hjemme hos moderen. Barnet var omtrent 1/2 år gammel. Denne kone, som blev formanel til sandheds udsigende, som hun og lovede at iagttage, afgav efterskrevne forklaring: Om natten til den 17. dennes lå hun og datteren, den sidste med sit barn, hver i sin seng; hvorpå datteren vågnede og kaldte på moderen med tilføjende, at det var så lyst og at det ikke måtte gå rigtig til. Hvorpå bemeldte deponentinde, med datteren og bemeldte hendes barn, straks stod op og gik uden for og da så de tydeligt, at der var ild i Jens Peter Andreasens hus og at ilden derfra havde udbredt sig til deres husstue. Datteren gik derpå straks ind, for at få noget reddet og hun fik udkastet deres sengeklæder, så nær som to puder, som brændte. -Derpå gik hun ind igen, for som hun sagde, at bjerpe

nogle af hendes gangklæder, som var i en tillåst kiste, hvortil hun, som deponentinden forklarede, ikke hastig nok kunne finde nøglen, og da ilden imidlertid alt mere og mere tog overhånd og omspændte hende, så hun ikke kunne komme ud igen, men omkom i luerne. Det omkomne fruentimmer hed **Mariane Sørensdatter**. - Deponentinden ved med fuldkommen vished, at ilden ikke kan være opkommet i det hus hun beboede, thi de havde ikke haft ild på dagen før ildebranden, undtagen en tørveglød under en liden potte, som de havde varmet noget udi i kakkelovnen. Denne forklaring, sagde hun, at kunne og ville beedige når påfordredes. Hvorfor forhørsretten igen begav sig fra hende til Skolehuset. Hvor da atter fremstod husmanden Jens Mortensen, der blev formænet til sandheds udsigende, som han og lovede. Hvorpå han afgav efterskrevne forklaring: Så vidt han kunne skønne, kunne det være mellem klokken 12 og 1 natten til den 17. dennes, at det opbrændte fruentimmer Mariane Sørensdatter kaldte af ham gennem hans vindue og råbte til ham, at han skulle straks op, det var ilde fat, hvorpå han sprang op og gik ud i gården, ganske nøgen undtagen en skjorte, hue på hovedet og træsko på fødderne, og konen havde intet på end hendes særk, og da så han, at der var ild i Jens Peter Andreasens hus, som brændte og at ilden allerede, i den tid, havde udbredt sig til den stue Søren Hyrdes beboede. Men den gang var ilden endnu ikke kommet i hans egen husstue. Det første han foretog sig, var at udelukke to køer og otte får, men den ene ko, efter at hun var kommet ud, var af sig selv gået tilbage, ind i huset, hvor hun brændte. De fik reddet noget af deres tøj, så som en del sengeklæder, en kiste med nogle klæder, tre dragkisteskuffer, men den fjerde skuffe, tillige med dragkisten og det øvrige de ejede, blev et rov for ilden. Hvor eller hvorledes, eller ved hvem, ilden er opkommet, ved han ikke.

Også de øvrige voksne beboere i de skadelidte ejendomme var tilsagt at møde og afgive forklaring i retten. Det vil føre for vidt at gengive de øvrige beboeres udtalelser, som stort set var enslydende med de forannævnte. Flere af de tilsagte kunne ikke møde frem, da de var sengeiggende, hovedsagelig som følge af legemsbeskadigelser ved branden. Tjenestepigen Mette Marie Laursdatter kunne være ligegyldig, fordi hun efter andre afhørtes beedigede forklaring var helt tåbelig og ikke havde forstandens fulde brug. Forhøret afsluttede uden, at man fandt frem til, hvordan ilden var opstået, kun at den måtte være startet hos husmand Jens Peter Andreasen.

Dermed var denne sag slut for retten; men en ny, om forsømmelighed, rejstes. Den er indført således: "Anno 1825 den 21. juni blev politiforhør nedsat på Estrup Birketingsstue af den kompetente dommer, justitsråd Stadfeldt i overværelse af vidnerne Poulsen og Secher. Dommeren fremlagde en ham, fra amtet, tilhændekommen skrivelse af 3. dennes, hvorved forhør befales optaget over brandfoged Knud Andersen og gårdfæster Niels Hiulmand af

Kortudsnit over Auning Mark.

Øster Alling, fordi disse formentlig ej havde efterkommet deres pligt i anledning af den ildebrand som opkom i Auning by, natten mellem den 17. og 18. i forrige måned. Begge fornævnte mænd var mødte, efter indkaldelse og for dem blev amtets formeldte ordre lydelig oplæst lydende: Herved må jeg tjenstlig anmode hr. justitsråden om behagelig, til oplysning om brandfoged i Øster Alling, Knud Andersen og boelsmand Niels Hiulmand, i forhøret, betræffende den i Auning stedfundne ildebrand, ovenskete forhold, ved ikke at møde, dels ved branden, dels til brandvagt, at ville foretage nærmere undersøgelsesforhør, hvoraf jeg udbeder mig en udskrift her til indsendt, tillige med deres gode betænkning om disse, eller mulig flere personer bør sættes under tiltale for forsømmelighed.

Randers Amthus den 3. juni 1825 Stemann. For retten fremstod brandfoged Knud Andersen som forklarede: Natten mellem den 17. og 18. maj, da ilden i Auning rasede, havde **Niels Bjerregaard**, der ikke var i seng, først blevet ilden var, og var gået til oldermænden, hvilken straks lod trommen røre i byen, hvorved de fleste mænd bliver opvakte og løb straks hen til brandstedet. Han selv var samme gang ikke frisk, men plaget af kolik og lod derfor sin tjenestekarl **Peder Espensen** straks gå bort med brandhagerne til brandstedet. Men

han sansede ikke i det øjeblik, at lade spænde for sin vogn, for at få dem hurtigere derhen, end som hans gående bud kunne bringe dem og det tilstår han selv, at deri havde han forset sig. Aftrådte. Igen fremstod gårdfæster Niels Hiulmand der forklarede: Årsagen hvorfor han ikke mødte efter tilsigelse på brandstedet var, fordi han angiver, at han ikke var vel og han lægger dette til, at der kom bud fra gården, at samtlige Øster Alling mænd skulle møde ved brandvagt. Han tilsagde dem også, men han søger at undskylde sig derved, at han ikke havde kundskab om, at han selv skulle have mødt, ihvor vel han som formeldt dog tilstår, at den ordre han modtog fra gården, var til samtlige bymænd. Dertil kommer og, at da denne mand, som han selv anmelder, har tilsagt de øvrige mænd i byen, endog i Heilskov og Oustrup, så kunne hans angivne sygdom ikke hindre ham fra at møde ved brandstedet i Auning. Sidstnævnte mand, så vel som brandfogeden, erkendte begge, at de i forommeldte tilfælde ikke havde efterkommet deres pligter og de bad indstillet til høje amtet, om de ikke måtte frifindes fra tiltale imod, at betale en liden mulkt, som amtet ville pålægge dem, hvis resolution de i så fald underkaster dem, hvilket de og ved deres underskrift her i protokollen bekræfter. Knud Andersen, Niels Hiulmand (med ført pen).

År 1825 den 27. juli mødte birkedommeren i Estrup birk hr. Stadfeldt efter skrivelse fra Estrup godsets forvalter krigsråd Møller, udi Lime by, for der at nedsætte og afholde politiret i anledning af **Christen Mikkelsens** enke udviste vægring og nægtelse, ved at afgive et menneske til 1 gangdag til de afbrændte steders opbyggelse i Auning by. Som vidner blev tillagne sognefoged **Rasmus Pedersen** i Lime og gårdmand **Mathias Jacobsen** af Liltved. Den pågældende enke **Kirsten Andersdatters** søn **Christen Christensen**, fuldmyndig, var mødt for sin moder og han kunne ikke nægte, at de havde fået tilsigelse om, at afgive et menneske til gangdagsanbud til de afbrændte steder i Auning. Men da dette, af forrige forvalter, ikke var blevet påfordret, så var budet udeblevet, fordi han og hans moder havde troet, at det måtte være en fejltagelse, at de var blevet tilsagte. Nu, da han senere er blevet overtydet om, at det måtte tilkomme hans moder, som besidder af gården, hvis herlighed høre til herskabet på Estrup, så lovede og forpligtede han sig til, for eftertiden, efter tur og omgang, at afgive såvel spænd- som gangdage, hvis sådant måtte fornødiges ved afbrændte steders opbyggelse på Estrup Gods.

Denne forpligt, som blev oplæst for enkens mødte søn, lovede på sin moders vegne i alle dele at have sig efterrettelig, hvilket han herved med sin hånds underskrift i protokollen bekræfter. Christen Christensen.

I følge denne deklaration erklærer forvalter, krigsråd Møller, at han for denne sinde ville frafalde al videre anke imod Christen Mikkelsens enke, da han ville antage, at hendes udeblivelse var sket af uvidenhed. Forhøret blev altså sluttet og tilendebragt.

Således sluttede forhørene med hensyn til brandfogedernes og deres medhjælperes forsømmelighed med en liden mulkt eller tvungen medhjælp ved afbrændte steds opbyggelse. I sammenligning med vore dages katastrofeberedskab synes det helt barokt, hvad man forstillede sig, at brandfogeder og andre fra Øster Alling, Oustrup og Hejlskov skulle kunne nå at udrette, afstanden og den tids transportmidler taget i betragtning.

Else Lund

1. juli 1944 - 14. september 1997.

Mon ikke vi allesammen længe vil huske Else, se hendes lille spinkle skikkelse for os? Hun hørte til den kreds, der for efterhånden 22 år siden lagde grunden til Lokalthistorisk Forening for Sønderhald Kommune og Sønderhald Egnarkiv, og hun hørte til inderkredsen fra starten og til sin alt for tidlige død i september sidste år.

Hun havde allerede tidligere af privat interesse foretaget arkivundersøgelser og var blevet dygtig til at læse de foregående århundreders gotiske håndskrift. Det blev en god hjælp for gæsterne i arkivet i Auning, for hjælpsom var hun også. Vi har desuden flere gange mødt Else som forfatter til artikler i årsskriftet. Det gør vi så en sidste gang i dette årsskrift, hvor hun har foretaget udskrifter af retsprotokollerne til Ejnar Thuesens artikel om en brand i Auning.

Vi vil savne Else i vores kreds i den kommende tid.

Vibeke Nielsen

Ejnar Thuesen Johansen

4. december 1920 - 25. marts 1998

Thuesen (sådan kaldtes han jo altid) var en af de aktive ved starten på Lokalthistorisk Forening for Sønderhald Kommune og Sønderhald Egnarkiv. I den første periode var han medlem af foreningens bestyrelse, men gik ud af denne, da han for en tid boede det meste af året i Spanien. Efter hjemkomsten tog han igen fat på arkivarbejdet, men gik aldrig igen mere aktivt ind i foreningen.

Ejnar Thuesens væsentligste bidrag til lokalhistorien er dog, et han er ophavsmand til dette skrift. Allerede inden for det første år tog han fat på opgaven at få startet et årsskrift. Det første nummer, som bærer årstallet 1977, udkom i dette års sidste dage, og det er kommet siden. Thuesen var jo bogtrykker og kunne således lade sit eget trykkeri påtage sig den praktiske side af sagen, men de årgange, som nåede at udkomme inden Spanienstiden, redigerede han også. Især for denne indsats vil han blive husket i vores kreds.

Vibeke Nielsen

Årsberetning 1998

AF AAGE KIRKEGAARD

Jeg har før ved vor generalforsamling sagt, at det ene år ligner det andet, når det drejer sig om vort arkiv og vor forening, og arbejdet med at præsentere det for vore medlemmer og andre besøgende, som leder efter deres "rødder". Og det må erkendes, at det er tilfældet også i år.

Alle vore arkivalier er efterhånden registreret på EDB, og det gør det mere overskueligt. At vi så ikke alle er fuldt fortrolige med teknikken, er en ting som forhåbentlig ændrer sig, når vi får lært det.

I det forløbne år har vi som sædvanlig modtaget forskelligt arkivmateriale fra medlemmer og andre, men der er tegn på, at skuffer og reoler er ved at være ryddede. Jeg vil dog gerne pointere, at vi altid er interesserede i at få, hvad I ikke længere selv vil gemme af gamle dokumenter, der kan fortælle om tidligere generationers liv og færden.

Den flerårige opgave med at få en del kopier (ialt 11.500 sider) af Sønderhald Kommunes arkivmateriale udleveret af Landsarkivet er nu tilendebragt i den udstrækning, som arkivloven tillader. Det vil sige, at der endnu er en del materiale, bl.a. skoleprotokoller og sognerådsprotokoller, som endnu ikke er offentlig tilgængelig.

Med henblik på tilpasning af foreningens vedtægter, så de bliver i overensstemmelse med andre lignende arkivers, kan det oplyses, at vi om lidt forelægger det af SLA godkendte forslag til jeres orientering og endelige godkendelse. Det bør også nævnes, at jeg er suppleant i Lokalarkiver i Århus Amt. Der er det skik, at suppleanterne deltager i bestyrelsesmøderne, hvilket jeg har måttet tage til efterretning.

Vi har i årets løb holdt nogle få foredragsmøder om historiske emner. De største arrangementer har dog som sædvanlig været vore sommer-ture.

Aftenturen var i 1997 henlagt til Naturcenter Randers Fjord ved Voer. Centrets leder Carsten Enemark gav os en god orientering om Centret og dets formål. Jeg vil gerne anbefale jer at aflægge centret et besøg. Det belyser mange ting, som vi ikke spekulerer meget på, når vi færdes i naturen.

Den årlige heldagstur gik til Samsø, hvor vi under kyndig ledelse af Olga Clemmensen så en del af øens særprægede natur og øens museum. Endvidere en kort fodtur i en del af Nordbys gamle bydel med mange velholdte bindingsværkshuse.

Om den kommende tid kun dette at vi som sædvanlig passer vort arkivarbejde efter tid, evner og interesser og gerne ser flere besøgende i arkivet både for at se og arbejde.

Af ture i den kommende sommer er det planen, at vi en aften går på byvandring i Randers under kyndig ledelse. Endvidere har vi drøftet muligheden af et besøg i Kongenshus Mindepark som årets heldagstur, men dette er ikke endeligt vedtaget, så hvis nogen har andre ideer, er de velkomne til at komme med dem.

Til slut en tak til alle for et godt samarbejde i det forgangne år. Vi er jo en lille skare, som efter bedste evne forsøger at holde sammen om arkivarbejdet og om at gøre arkivet brugbart for andre. Vi har desværre oplevet, at et af vore trofaste medlemmer Else Lund er afgået ved døden i det forgangne år. Vi vil savne hende i den kommende tid.

Som jeg formoder at I erindrer, drøftede vi en ændring af vedtægterne ved sidste års generalforsamling, således at vedtægterne var i bedre overensstemmelse med SLA's ønsker, udtrykt i en standardvedtægt. Det engang vedtagne forslag er godkendt af SLA. Herefter skal vi nu endeligt godkende det, før det kan træde i kraft.

Lokalhistorisk Forening for Sønderhald kommune

Regnskab 1997

Indtægter		Udgifter	
Medlemskontingent	13.080,00 kr.	Kontg. SLA-LAS-DLF	1.626,00 kr.
Salg af årsskrifter	1.260,00 kr.	Annoncer	1.159,00 kr.
Renter	156,23 kr.	Porto	792,25 kr.
Salg af kopier	810,00 kr.	Kontor	135,00 kr.
Kommunalt tilskud	19.750,00 kr.	Foto	241,00 kr.
		Bøger, tidsskrifter	420,00 kr.
		Arkiv	19.031,18 kr.
		Kursus	500,00 kr.
		Årsskrifter	15.406,25 kr.
		Andet	779,00 kr.
		Gebyrer	252,00 kr.
		Nyanskaffelser	2.495,00 kr.
		Forsikringer	735,54 kr.
		Arrangementer	741,00 kr.
ialt	35.056,23 kr.	ialt	44.313,22 kr.
Beholdning 1-1-97		Beholdning 31-12-97	
Kassebeh.	16.836,03 kr.	Giro	3.591,37 kr.
Hensat til kopi	11.683,00 kr.	Kasse	1.282,75 kr.
		Check	1.227,20 kr.
	28.519,03 kr.	Bankbog	13.160,72 kr.
			19.262,04 kr.
	63.575,26 kr.		63.575,26 kr.

I 1997 var der 217 medlemmer i foreningen.

Ovenstående regnskab revideret, og intet fundet at bemærke.
Kassebeholdningen forefandtes.

Årslev d. 2/2 1998

Formand:

Aage Kirkegaard, Bøgevej 8, Assentoft, 8900 Randers,
tlf. 86 49 53 49.

Næstformand:

Tage Thaarsti, Gl. Romaltvej 1, 8900 Randers,
tlf. 86 42 76 76.

Kasserer:

Helga Sørensen, Enghavevej 6, Årslev, 8900 Randers,
tlf. 86 49 13 40.

Sekretær:

Vibeke Nielsen, Skovdalsvej 15, 8963 Auning,
tlf. 86 48 36 78.

Øvrige bestyrelsesmedlemmer:

Jørgen Michaelsen, Liltvedvej 39, 8963 Auning,
tlf. 86 49 21 93.

Inger Rasmussen, Grenåvej 258, Virring Mark, 8900 Randers,
tlf. 86 48 04 38.

Niels Høeg Jensen, Vestervangsvej 18, Fausing, 8961 Allingåbro,
tlf. 86 48 13 36.

Bent Østergaard, Østervangsvej 29, Fausing, 8961 Allingåbro
tlf. 86 48 17 60

Udpeget af byrådet:

Nikolaj Brøsted, Lunden 4, Lundby, 8961 Allingåbro,
tlf. 86 48 13 70.

Sønderhald Egnsarkiv

Nørregade 5B, 8963 Auning

Åbningstid: mandag kl. 15-21.

Lukket i skoleferier.

Ekstra eksemplarer af årsskriftet 1997 kan indtil 1. august fås hos ovennævnte bestyrelsesmedlemmer for 60 kr. pr. stk. Derefter kun hos kassereren. Samme sted kan overskudseksemplarer af skrifter fra 1978-96 fås for 20 kr. pr. stk. Hele sættet af ældre skrifter kan erhverves for 10 kr. pr. stk.